

Årsagerne til drabet på Knud den Hellige

Af *Paul Horstmann*

Da Kong Knud Svendsøn blev dræbt i Odense 10.7.1086, var det en begivenhed, der uden al tvivl gjorde et stort indtryk, hvilket bl.a. viser sig ved, at der eksisterer en ikke ubetydelig samtidig eller næsten samtidig litteratur om tildragelsen. Det har tydeligvis også interesseret de forskellige skribenter, hvad grunden og årsagerne til kongedrabet har været, men i opfattelsen af dette og af Knuds personlighed er der store forskelle inden for kilderne og også hos dem, der senere har beskæftiget sig med det historiske forløb.

Kildernes beretninger

De optegnelser, der må betragtes som de tidligste kilder, er:

Den i Kong Knuds kiste nedlagte metalplade med inskription (Tabula Othiniensis) (1).

Den ligeledes på en metalplade indgraverede gravskrift over Sankt Knud (Epitaphium Sancti Canuti) (2).

Begge de ovennævnte kendes kun i afskrifter.

Sankt Knud Konges og Martyrs lidelseshistorie (Passio Sancti Kanuti Regis et Martiris) (3)¹.

Den odenseanske munk Ælnoths beretning fra ca. 1120 (5).

Roskildekrøniken fra 1130 (9).

Endvidere fra et halvt til et århundrede senere:

Sven Aggesøn (7).

Saxo Grammaticus: Gesta Danorum (8).

Knytlingesagaen (10).

Den sidstnævnte er afsluttet omkring år 1240–50, men indeholder en del ældre stof, som ikke kendes andre steder fra.

De fire førstnævnte kilder kan have og har formentlig også støttet sig på øjenvidneberetninger om drabet. I selve drabsskildringen er der ikke afgørende forskelle mellem dem. Kong Knud blev dræbt 10. juli 1086 i Odense, hvor en oprørske folkemængde havde samlet sig. I drabsejeblikket befandt han sig foran alteret i St. Albani kirke. Gennem vinduet blev der slynget kastevåben ind i kirken, og han blev ramt såvel af et stenkast i hovedet som af et spydstik i siden. Dette sidste, der omtales af alle de fire førstnævnte kilder, medførte hans død, tilsyneladende ved forblødning. Sammen med kongen faldt hans broder Benedict og 17 af deres hirdmænd, hvis navne er nævnt på tabula. Alle de faldne blev begravet i kirken.

Både Epitaphium og Ælnoths krønike anfører, at der blev begået forræderi mod Knud. Epitaphium siger »af hans egen Mand«, uden at nævne navnet. I Ælnoths krønike berettes om en mand ved navn Piper, »Oprørernes Leder og Forræderiets Igangsætter«, »den mest ansete blandt Fynboerne, en snu Person af glat Veltalenhed«, der dels lover kongen at dæmpe folkehærens aktivitet, dels senere over for Knuds fjender fordrejer kongens ord og endelig forklarer oprørerne, hvordan de kan komme kongen til livs. Næste aften, beretter krøniken, gik kongen til vesper i St. Albani kirke, og herunder besatte fjenderne kongsgården og brød ind i kirken, hvor mordet foregik.

Udviklingen forud for drabet i Odense behandles både i passio, hos Ælnoth, samt i en række senere beskrivelser, i Roskildekrøniken, hos Sven Aggesøn, Saxo og i Knytlingesaga.

Vedrørende årsagerne til utilfredsheden med Kong Knud tegner der sig efter disse fremstillinger flere muligheder:

- a) Utilfredshed med indkaldelse til et påtænkt flådetogt til England i sommeren 1085.
- b) Bødeinddrivelse og skattepolitik.
- c) Almen hård optræden af Knud.
- d) Kirkepolitik.
- e) Fjendtlighed fra andre kongsemner, specielt Knuds brødre.
- f) Udenlandsk (engelsk) påvirkning af indflydelsesrige personer i Danmark.

Passio, hvis forfatter omtaler at have været med ved Knuds elevation, (d.v.s. hensættelsen af kongens levninger på alteret i kirken), der fandt sted omkring slutningen af marts 1095, består i høj grad af religiøse betragtninger og anfører som årsag til oprøret imod Knud, at denne »for at opdrage den menige Mand her i Landet til Fromhed« sammen med stormændene besluttede at drage over til englænderne »for at fri disse Folk fra en uværdig Trældoms tunge Aag«. Imidlertid

skrives der, »andre, som tænkte helt anderledes om denne Beslutning af Kongen, (lige saa vel som om mange andre af hans kloge og velmente Bestemmelser) eller som med avindsyg og slangegiftig Hu stod hans Ære og udmærkede Dyd imod og derfor ønskede at afholde mange fra at drage over til Anglerne, ophidsede hemmeligt endogsaa hans egen Broder Olav imod ham«. Senere står der: »Men den vise Konge, som ufortøvet kom til Indsigt om disse Ting..., sendte ham for en Sikkerheds Skyld til Flandern«.

Opsætsigheden begyndte, ifølge Passio, »i den nordlige Del af Landet, som kaldes Vendele«, og »bredte sig videre gennem de Landsdele, der tilhører Jyderne« og drev kongen til Slesvig. Derfra drog han over til fynboerne, hos hvem han snarere håbede på hjælp. Forfølgerne krævede imidlertid, at de skulle dræbe kongen, såfremt de ikke ville have deres eget land hærget og afbrændt. Herefter blev kongsgården belejret, og kongen, hans broder Benedict og nogle få mænd begav sig til St. Albani kirke.

Der synes at være foregået forhandlinger, idet Knud tilbød »at stille Borgensmænd og Sikkerhedsydere for, at han vilde vise sine Undersaatter Retfærdighed i alle Ting, og ligesaa gav han edeligt Tilsagn om, at ingen, som var uskyldig, skulde omkomme ved hans Skyld«. Begivenhederne lod sig imidlertid ikke standse, og drabet på Knud fandt sted som beskrevet.

Dette er den ældste beskrivelse af og forklaring på oprøret, som her næsten udelukkende tilskrives det påtænkte englandstogt.

Ælnoth beskæftiger sig udførligt med Knuds regeringsperiode. Angående englandstogtet skriver han, at flåden samledes i Limfjorden og her afventede Knud, der opholdt sig i Hedeby. Mandskabet på flåden blev imidlertid utålmodigt, og herefter blev Olaf, kongens broder sendt til Hedeby for at underrette Knud, der »med sit skarpe blik gennemskuede sagen og sendte Olaf til forvaring hos sin svigerfader Hertug Robert i Flandern«. Flåden sendte imidlertid igen bud med krav om hjemsendelse og fornyet samling næste forår, og dette tillod kongen, hvorefter flåden tog hjem, tilsyneladende i god forståelse med ham.

Ifølge Ælnoth skyldtes den følgende tids uro, at de kongelige fogeder i stort tal rejste urimelige retssager og begik utålelige overgreb. Det åbne oprør begyndte i Vendsyssel, og kongen måtte trække sig tilbage til Aggersborg, som dog blev indtaget af oprørerne, hvorefter kongen drog til Viborg med resten af sin hird og her tilsyneladende har villet forhandle, men mødte modstand, og efter en flugtlignende rejse ankom han til Slesvig. Herfra rejste han ad søvejen til Fyn og tog

ind på kongsgården i Odense, hvorefter forløbet var som tidligere omtalt.

Roskildekrøniken omtaler ikke krigsforberedelserne, men kun at Knud ved »en ny og uhørt lov tvang folket til at betale en skat, som vort folk kalder »nefgjald« (formentlig en personskat), og at dette var årsagen til oprøret.

Hos Saxo er det Knuds broder Olaf, der konspirerer mod ham og skaber uro blandt flådemandskabet. Olaf, der angives at have været statholder i Slesvig, blev på Knuds foranstaltning på et skib ført i fangenskab i Flandern.

Kongen pålagde nu det hjemsendte flådemandskab bøder, som skulle konverteres til tiende til præsterne. Inddrivningen af bøderne vakte folkets raseri, og med udgangspunkt i Vendsyssel gjorde jyderne oprør, og Knud begav sig igen til Slesvig og pålagde her dronning Edel og deres søn Carl at flygte til Flandern, hvis sagerne tog en farlig vending. Kongen tog fra Slesvig til Fyn, hvor han af en forræder ved navn Blacco blev overtalt til at blive i Odense. Blacco førte her skinforhandlinger med bønderne, som han ophidsede til at dræbe kongen. Blacco angives selv at være blevet dræbt under kampene i St. Albani kirke.

Sven Aggesøns kortfattede danmarkskrønike, der antages skrevet omkring år 1181–82, omtaler forholdene omkring drabet på Kong Knud ret udførligt, og selv om hans beretning således ligesom Saxos er skrevet ca. 100 år efter begivenhederne, er den tradition, som den giver udtryk for, ikke uden interesse. Sven Aggesøn finder den umiddelbare anledning til oprøret i, at Knud, der mente sig arveberettiget til England, samlede en hær og flåde i den vestlige Limfjord ved Humlum (Humla), »der paa den Tid var en Havn«. Et forræderi gav anledning til Knuds forcerede rejse til Slesvig, »for at han kunde kvæle denne Sømmensværgelses Spirer i deres første begyndelse. Da han nu var kommen derhen og havde fængslet og lænkebunket Forbrydelsens Ophavsmænd,² skyndte han sig i meget ilsom Fart tilbage til Flaaden«. Her erfarede han imidlertid, at folket havde begivet sig hjem, hvilket han straffede med bøder.

Endvidere skriver Sven Aggesøn: »Det var ikke, saaledes som visse Folk mene, paa Grund af altfor stor Grusomheds Rasen eller paa Grund af det utaaalelige Aag, han i sin Grumhed havde lagt paa Almuen, at han blev dræbt«. Sådanne anskuelser må altså være kommet til udtryk i befolkningen.

Endelig skal omtales Knytlingesagaens fremstilling. Denne saga antages at være skrevet af Olafur Thordarson (død 1259). Denne har

Kunstnerisk opfattelse af Knud den Helliges død: Kobberstik af Bernadus Balliu fra 1670.

en overgang opholdt sig ved Valdemar 2. (Sejrs) hof og kan her være blevet bekendt med de traditioner, som Saxo og Sven Aggesøn videreførte. Sagaen indeholder imidlertid en mængde yderligere stof, rimeligvis stammende fra ældre norske eller islandske kilder.

Sagaen behandler meget udførligt Knud den Helliges regeringstid, både selve drabsperioden og tiden før denne. En stor del af Knytlingesagaens beretninger er formet som samtaler mellem de optrædende personer. Det giver en meget levende fremstilling, som naturligvis må være delvis fiktiv, da historiefortælleren ikke har haft mulighed for at overvære disse samtaler.

Sagaen anfører som den umiddelbare årsag til opstanden, at Kong Knud om foråret (1085) i Limfjorden havde samlet en flåde, bestående af danske og norske skibe. Knud havde imidlertid fået bud

Kunstnerisk opfattelse af Knud den Helliges død: Maleri af C.A. von Benzon fra 1843.

om, at et vendisk angreb truede, og mødte derfor ikke op i Limfjorden. Mandskabet blev utålmodigt og anmodede derfor Knuds broder Olaf om at meddele dette til kongen, hvilket han gjorde, men blev lagt i lænker og sendt til Kong Knuds svigerfader i Flandern. (Sagaen kalder ham Balduin, men det drejer sig om grev Robert Friser). Denne fremfærd over for Olaf vakte flådemandskabets vrede, og alle danske skibe sejlede hjem, hvorimod de norske blev liggende, indtil Knud indfandt sig, hvorefter også disse sejlede hjem, i forståelse med kongen.

Videre beretter sagaen, at Knud rejste rundt på Fyn og i Jylland og bebrejdede bønderne deres handlemåde. Herunder udbrød der et oprør, begyndende i Vendsyssel under ledelse af Jarl Asbjørn, Eyvind Bifra, Thord Skorri og Tolar Verpil. Knud opholdt sig på det tidspunkt i Sjørring i Thy. De oprørske bønders hær voksede, stadig under ledelse af Jarl Asbjørn og Eyvind Bifra, og via Sjørring og Randers forfulgte den Knud til Fyn.

Jarl Asbjørn opnåede nu i Odense en forhandling med Knud og tilrådede denne at trække sig tilbage til et sikrere sted. Kongens broder Erik og adskillige andre høvdinge billigede dette, hvorimod kongens anden broder Benedict gik imod, idet han anså Jarl Asbjørn for en løgner og forræder. Kong Knud gik dog ind på at søge forsoning og lod Asbjørn gå tilbage til bondehæren med dette budskab. Imidlertid lægger sagaen Asbjørn i munden, at han kun var gået til Knud for at spionere, og at han ville tilråde at dræbe Knud, da man ellers kunne imødesee en blodig hævn. Asbjørn fik tilslutning fra Eyvind Bifra.

Næste dag ud på eftermiddagen gik kongen til messe i en kirke. Bondehæren overfaldt nu kirken under ledelse af Asbjørn. Knud blev ramt i hovedet af stenkast, men selve drabet udførtes af Eyvind Bifra, som havde et sværd skjult under sin kappe. Også Benedict blev dræbt, hvorimod kongens broder Erik, der angives at have været vellidt af folket, slap bort sammen med nogle andre mænd.

Det samlede indtryk af disse beretninger er, at oprøret mod Knud på en eller anden måde står i forbindelse med det mislykkede flådetogt og oprævning af en ekstraskat. Kilderne oplyser samstemmende, at oprøret begyndte i Vendsyssel, og at Knud måtte flygte fra Nørrejylland, flere kilder meddeler til Slesvig. Herfra tog han til Odense, hvor han formentlig har håbet at kunne stabilisere situationen og at opnå forhandling, men blev så forinden overfaldet i kirken og myrdet.

Kong Knuds forhold til sine brødre

Svend Estridsens mange sønner opregnes lidt forskelligt hos Saxo og i Knytlingesaga. Førstnævnte siger, at Svend Estridsen havde »blandt andre« følgende sønner, alle uden for ægteskab: Gorm, Harald, Svend, Omund, Ubbe, Olaff, Niels, Bjørn, Benedict, Knud og Erik, og desuden en datter Syritha, gift med den vendiske kong Godskalk.

Ifølge Knytlingesaga havde Svend Estridsen i ægteskab med dronning Gunhild en søn, Svein, og desuden følgende 14 sønner uden for ægteskab: Den ældste var Knud, der døde ung. De øvrige var efter alder Harald, Knud, Olaf, Svein, Eirik, Thorgils, Sigurd, Benedict, Bjørn, Guthorm, Eymund, Nikolas og Ulf (eller Ubbe). Desuden nævner sagaen to døtre Ingerid og Ragnhild. Den førstnævnte blev gift med den norske kong Olaf Kyrre, Harald Haarderaades søn.

Alle de sønner, som Saxo omtaler, nævnes således også i Knytlingesaga, som desuden anfører Svein, dronning Gunhilds søn, samt af frillesønner den ældste Knud, der døde på en pilgrimsrejse til Rom,

Thorgils, om hvem det oplyses, at han blev konge i Rusland, og endelig Sigurd, som blev dræbt i Venderlandet.

Umiddelbart efter Sven Estridsens død konkurrerede hans to sønner Harald og Knud om kongeværdigheden. Ifølge Saxo var det ventet, at Knud, hvis egenskaber Saxo priser højt, skulle have efterfulgt sin fader. Om Harald skriver Saxo, at han var sløv, dorsk og tilbragte sin ungdom i stadig ladhed og sløvhed. Knytlingesagaen udtaler sig på lignende måde. Alligevel var det Harald, der blev udpeget ved kongevalget. Saxo forklarer det ved, at Harald lovede at erstatte strenge love med milde og lempelige, og han fik støtte af »Folk, som han havde underkøbt«.

Heller ikke Haralds regime levner Saxo megen ære. Tvekamp blev afskaffet, og i stedet for blev der adgang til at fri sig for anklager ved ed, hvilket Saxo ikke anser for nogen fordel. Saxo siger endvidere, at »Harald gik saa meget op i Andagtsøvelser, at han for dem forsømte at vaage over, at de Love, han gav, blev strengt overholdt«.

Om de andre kilder følgende: Passio anfører om Knud, at »visse af dette Lands Stormænd og ogsaa hans egne Brødre nægtede ham Retten til at blive Konge over det« og derved drev ham bort »i Landflygtighed til Svenskernes Land«.

Ælnoth har et helt andet syn på Harald og skriver om kongevalget, at her fik »Harald, der baade var den ældste og syntes sagtmodigst i fremfærd, ved folkets enige valg tildelt kongemagten«. Da han havde fået den, »gjorde han sig megen umage for at følge sit folks ønsker ved ikke blot at udvælge de love og retsbestemmelser, som det ønskede, men han stræbte ogsaa efter, at de regler, som folket havde udpeget, skulde overholdes for eftertiden gennem hans kongelige myndighed«.

Roskildekrøniken skriver, at Harald var »en ypperlig mand og en meget retfærdig hersker. Han befalede, at skovene, som de mægtige havde tilranet sig alene, skulde være fælles«.

Også Pavestolen interesserede sig for Harald (23).³ Der er bevaret breve fra pave Gregor 7., hvor paven bl.a. roser kongen for hans lydighed og ærbødighed over for kirken. Af et pavebrev til den norske kong Olaf Kyrre 1078 fremgår det endvidere, at »danerkongens brødre« havde angrebet Harald, og at paven støttede Harald.

Sven Aggesøn noterer kort, at Harald på grund af sit »velvillige Sindelags Blødhed« fik tilnavnet Hen (en blød sten), og at han var »den første, der gav Danerne Love paa det nysnævnte Thrønsættelsens Sted« (Isøre).

Knytlingesagaen giver en farverig beskrivelse af forholdene omkring successionen efter Svend Estridsen. Ifølge denne saga skal Svend

have udpeget sin søn Knud som sin efterfølger. Ved et møde på tingstedet (10)⁴ spillede Jarl Asbjørn, Svend Estridsens broder og tillige Harald Hens svigerfader, sammen med Eyvind Bifra en betydende rolle som støtter for Harald, hvis valg de fik gennemført ved en kupliggende manøvre, som Knud måtte acceptere, omend med indestængt vrede; i stedet blev han jarl på Sjælland. Sagaen antyder, at de øvrige sønner af Svend Estridsen begyndte en væbnet kamp mod Harald.

De ældre kilder er således enige om Haralds lovgivervirksomhed, som de omtaler rosende. De yngre skribenter, som færdedes ved Valdemarernes hof, viderebringer en anden tradition, især om Haralds sløvhed og manglende evne til at indgyde respekt. Det er karakteristisk for denne partiskhed, at Saxo noget nær bebrejder Harald den interesse for religionen, som han roser Knud for.

Hvad Knuds andre brødre angår, kan nævnes, at den tredje broder, der blev konge, Olaf, i Knyttingsesaga beskrives som »en lille og grim mand«, men veltalende og dygtig i kamp. Han synes at have spillet en afgørende rolle, da flåden på opsætsig vis drog hjem i 1085. Passio meddeler, at Olaf var blevet forledt til at modarbejde Knud, men blev gennemskuet af denne og derfor som fange ført til Flandern.

Ælnoth fortæller på lignende måde, at Olaf gik i spidsen for de folk, der nægtede at drage på togtet og tog til Slesvig for at meddele Knud dette, men blev herefter ført til Flandern.

Også Knyttingsesaga lader Olaf lede den sendefærd til kong Knud, der skulle anmode om, at englandstogtet blev opgivet, og meddeler, at Knud lod Olaf lægge i lænker og føre til Flandern, samt at hans ledsagere blev meget forskrækkede over den hårde medfart, Olaf fik.

Saxo lader Olaf være statholder i Slesvig og meddeler, at han deltog i en sammensværgelse mod Knud og planlagde at myrde ham, hvorfor han af Knud med hjælp af broderen Erik blev fængslet og ført til Flandern.

Brødrene Benedict og Erik har stået Knud særlig nær. Benedict fulgte ham i døden, og også Erik synes at have været loyal over for Knud, men undslap fra drabet i Odense. Ifølge Saxo flygtede han derefter til Sverige, hvor han forblev under Olafs regeringsperiode.

Blandt de øvrige brødre var der efter Erik Ejegods død 1104 tre kongsemner: Sven, der dog døde på vej til valget på Viborg ting, Ubbe, som blev valgt derefter, men afslog og endelig Niels, der blev valgt i 1104 og var konge i 30 år, men derefter omkom under de tumultuariske kampe efter drabet på Knud Lavard. Niels havde som ganske ung en tid været gidsel i Flandern for at opnå Olafs løsladelse.

Kong Knuds personlige egenskaber

Om Knuds egen personlighed og karakter er der skrevet meget i kilderne, hvoraf nogle i høj grad er præget af bestræbelserne for at helgenkære ham og lovprise ham for dyder, der i denne forbindelse ansås for rosværdige. Man aner dog også kontroverserne. I *Passio* skrives således, at da folket endnu kun var »lidet øvet i de hellige Dyder, tog han sig for til en Begyndelse med venskabelige og faderlige Ord at bede og formaa og dels i egen person, dels ved Biskoppers og Præsters Hjælp at belære det om, at det i Overensstemmelse med Guds Lov skulde love og ogsaa virkelig udrede til Gud Førstegrøden eller Tienden af sine Ejendomme... Men da han kun udrettede lidet ved sligt Maadehold..., gik Kongen, dreven af Nidkærhed for Gud videre og begyndte at skræmme de Fornemme iblandt dem med sin kongelige Magt og Myndighed«.

Også *Ælnoth* priser Knud i høje toner: »Han strålede som en karfunkel mellem kostbare ædelstene og stræbte ikke blot at efterligne sin faders virke, men ogsaa efter ved egen dåd at sætte sig et berømmeligt minde for eftertiden. Hos ham voksede indsigt og klogskab sammen med ungdommelig ynde, og ved den himmelske nåde og omsorg nåede han da ogsaa kongeværdighedens høje stade. Han besad en klar forstand, havde et kongeligt ydre, livfulde øjne, var våbenduelig og rådsnar, og hans klare tanke foldede sig ud i veltalenhed« ... »Han søgte at højne folkets ærbødighed for gudstjenesten, at øge prætestandens rettigheder«. Endvidere bestemte han, at fremmede og ud-lændinge, ligegyldigt hvorfra de kom, skulde nyde samme ret som landets indbyggere.

Ifølge *Ælnoth* levede Knud i monogamt ægteskab med dronning Edel og afholdt sig fra friller. Det har han dog nok, i hvert fald at dømme efter *Knytlingesagaen*, ikke altid gjort, således som historien om den smukke præstekone, hvem Knud krævede bragt til sin seng, viser. Samme saga tillægger broderen Olaf (*Hunger*) en udtalelse om, at han vidste en del om Knud, som tydeligt viste, at denne ikke var nogen hellig mand.

Man kan mene, at *Ælnoth*s og *Passio*s beskrivelser er from overdri-velse, men det kan naturligvis ikke udelukkes, at Knud har gennemgået en egentlig omvendelse. Herpå tyder den passus hos *Ælnoth*, der lyder: »Gudsfrygten voksede nu hos denne Guds tjener og sande konge, og eftersom det at være konge er at være Guds tjener, og det at herske over sine laster betyder at have herredømme, så gennemtænkte han i sit hjertes lønkammer nøje sine hidtidige handlinger, fejltagel-

ser og sine ungdomssynder«.

Ejendommeligt nok nævner Ælnoth, at Knud fastede på de forekrevne dage, men uden at de, der spiste sammen med ham, skulle opdage det. Senere oplyses, at han påbød overholdelse af fastetiderne, »som jo også følges alle andre steder i verden«.

Saxo betoner, at Knud »lod Retten have sin Gang uden Persons Anseelse« .., »strammede med fast Haand Retfærdighedens slappede Baand«,.. »hvorved han da ogsaa paadrog sig det stærkeste Mishag hos Rigets Stormænd«... »Religionen bragte han igen i Ære og Anseelse og viste Gejstligheden stor Bevaagenhed«. Han gav bisperne »den første Plads blandt Rigets Stormænd, som om de var Fyrster«. Som en af Knuds store indsatser nævnes hans bistand ved opførelsen af St. Laurentiuskirken i Lund.

Knuds impulsive sind og stærke reaktioner er beskrevet flere steder. Ælnoth omtaler »den heftige Knud«. Svend Aggesøn skriver, at Knud »optændtes af svært Raseri«, da flådernes mandskab havde begivet sig hjem.

Ifølge Knytlingesaga blev Knud meget harmfuld, da hans broder Harald valgtes til konge; hans ansigt blev »rødt som Blod«, og han gik ombord på sit skib, hvor han blev siddende tavs det meste af dagen. Han beherskede sig dog og gav afkald på at bekæmpe sin broder. Sagaen fortæller også om Knuds raseri over, at flåden var taget hjem; han rettede bebrejdelse mod bønderne både på Fyn og i Jylland og opkrævede svære bøder. Beretningen om Knuds erotiske impulsivitet er nævnt ovenfor.

Forholdet til England

Både Passio og Ælnoth anfører ligeud, at Knuds hensigt med det påtænkte englandstogt var at befri England for Vilhelm af Normandiets herredømme. I Passio: »fri disse Folk for en uværdig Trældoms tunge Aag«, hos Ælnoth, at da »nogle var fordrevet fra deres hjemland og resten kuede under det trælleåg, der hvilede på folkets skuldre, så kunde de ikke længere udholde tyrannernes hårde tryk og bestemte sig til at hente hjælp udefra«, og de henvendte sig derfor til Kong Knud.

Sven Aggesøn og Saxo omtaler som grunden til englandstogtet kun, at Knud ønskede at gøre sine arvekrav gældende.

De danske konger fastholdt i tiden efter Knud den Store deres arvemæssige ret til England. Kravet blev også fremført over for Edvard Bekenderen, således som det omtales i Magnus den Godes saga (18). På Magnus' krav svarede Edvard imidlertid, at han var kåret og salvet til

konge med samme ret som sin fader, og han agtede ikke at give efter. Sagaen fortæller, at Magnus herefter sagde: »Jeg tror, det vil være det mest retfærdige – og det klogeste af mig – at lade Kong Edvard have sit land i fred og så selv holde fast ved de riger, Gud har undt mig«. – Det er interessant, at dette krav rejses af Magnus, der ikke var slægtsmæssigt arveberettiget. Det må være sket ud fra en forestilling om, at Danmark og England var sammenhørende riger.

En væsentlig grund til, at Edvard undgik dansk invasion var vel også, at Magnus havde nok at gøre, dels med det vendiske angreb, dels med de tilbagevendende plyndringstogter fra Harald Hårderåde og fra Svend Estridsen under hans sverigesophold. Da Svend blev dansk konge, var der langvarig fejde mellem ham og Harald Hårderåde, og da de endelig sluttede fred omkring 1064, tog begivenhederne i England fart efter Edvard Bekenderens død i 1066.

Harald Godvinson overtog kongemagten, men hans broder Tostig søgte at tilvejebringe en alliance imod ham, med deltagelse af hertugen af Flandern Balduin V, Svend Estridsen og Harald Hårderåde. Kun den sidstnævnte lykkedes det Tostig at få til at angribe England. Resultatet blev nederlaget ved Stanforbro, hvor både Harald Hårderåde og Tostig faldt. Det er muligt og vel endog sandsynligt, at en del af Harald Godvinsons rytteri bestod af tropper, der var sendt af Svend Estridsen, der dels kan have ønsket at bistå sin fætter, dels ikke har været interesseret i, at Harald Hårderåde bemægtigede sig England. De danske tropper deltog imidlertid ikke i slaget ved Hastings nogle uger senere.⁵

Vilhelm af Normandiet var efter sejren ved Hastings langt fra herre i hele England. Svend Estridsen synes straks at have forlangt, at Vilhelm skulle anerkende Kong Svend som overherre og svare skat. (22).⁶ Vilhelm svarede henholdende og vandt støtte over for Svend hos ærkebiskoppen af Bremen, der søgte at mægle mellem kongerne.

Der var stadig i mange år kampe på engelsk jord på grund af talrige opstande, og Vilhelms erobring af det mellemste og nordlige England gik kun trægt. Nogle af Harald Godvinsons mange sønner angreb vestfra med basis i Irland, men blev slået tilbage; det samme gjaldt angreb fra Skotland.

I den islandske kong Edvard den Helliges (Bekenderen) saga findes en situationsbeskrivelse fra denne periode. »De engelske Høvdinge, som ikke vilde tjene Vilhelm, sendte Bud til Danekongen Svend Ulfsson, at han skulde komme til England med en dansk Hær, og at de vilde kæmpe imod Vilhelm og underkaste sig Kong Svend. Men da Vilhelm hørte om disse Sendelser, sendte han Godun, den unge God-

vinsøn (søn af Balduin Jarl) til Danmark og med ham en udmærket Biskop. De rejste med store Foræringer til Danekongen og bad ... om, at han ikke skulle paaføre Riget Krig, og just for det samme lod Kong Svend det Forsæt fare at drage med Hær ind i England, og saaledes gik det nogle Aar, at Vilhelm sendte Danekongen Foræringer og frelsede saaledes sit Rige; denne Sandhed ligger til grund, naar danske sige, at Kong Svend har raadet over England, efter Hardeknud og Edvard den Gode« (17).⁷

I 1069 indtraf alligevel fra Svend Estridsens side et af de for Vilhelms herredømme farligste angreb. Ordericus Vitalis fortæller om Kong Svend: »Mange gange var han blevet stærkt opfordret til at gribe ind ved pengesendelser og indtrængende anmodninger fra englændernes side« og senere: »Sven, der rådede over en vældig magt, samlede sit kongeriges hele styrke, som endnu forøgedes med store forstærkninger fra de venligsindede nabolande Polen, Frisland og Sachsen. Også Leuticien (16)⁸ sendte hjælpetropper, der var lejede for engelske penge«.

Den danske flåde gjorde mindre landgangsforsøg ved Dover, Sandwich, Ipswich og Norwich, indtil den i september 1069 løb ind i Humberflodens munding. Flåden bestod på det tidspunkt af 240 skibe, under ledelse af Harald og Knud, de senere konger i Danmark, endvidere af deres farbroder Asbjørn Jarl samt Thorkild Jarl. Danskerne fik betydelig lokal tilslutning, nedkæmpede foreløbig den stedlige normanniske modstand og indtog York. Vilhelm samlede imidlertid tropper, generobrede York og påbegyndte derefter voldsomme hærgninger i Northumberland. Dette beskrives i særlig malende vendinger hos Ordericus Vitalis: »De fleste ramte han med hævnens sværd, andres skjulte tilflugtssteder lagde han øde, hærgede deres jorder i bund og grund og opbrændte deres huse med alt, hvad de dér havde. Ingen-sinde handlede Vilhelm så grumt som ved denne lejlighed, hvor han til sin skam bukkede under for det onde, gav vreden frit løb og lod straffen lige morderisk gå ud over skyldige og uskyldige. Ægget af sin harme bød han nemlig, at korn og kvæg, avlsredskaber og alle slags fødemidler skulle stuves sammen og antændes, lod det hele, både småt og stort svide af på en gang, og således alt, hvad der kunne tjene til livsophold samtidig ødelægge i det nord for Humberfloden liggende land. Virkningen heraf var, at der i den følgende tid viden om i England herskede en frygtelig trang på alle livsfornødenheder, og den våbenløse almue måtte døje en så forfærdelig hungersnød, at i et kristent folk flere end hundred tusind sjæle af begge køn og alle aldre omkom« (16).⁹

Vilhelm var imidlertid også virksom på anden måde. Herom skriver Florence af Worcester: »I mellemtiden lovede han dog med sendebud den danske Asbjørn Jarl, at han underhånden ville give ham en betydelig sum penge, og at han ville tillade den danske hær frit at plyndre i kystegnene, for at skaffe sig forsyninger, dog på den betingelse, at Asbjørn uden kamp drog hjem, når vinteren var ovre. Da Asbjørn var lysten efter guld og sølv, gik han, til skam for sig selv, ind på forslaget« (15).¹⁰

Og senere: »Lige før St.Hansdag kom Esbern (Asbjørn) Jarl, som med flåden havde overvintret i Humberfloden, til Danmark, men hans broder, Kong Sven af Danmark, dømte ham fredløs på grund af de penge, som han mod danernes vilje havde modtaget af Kong Vilhelm«.

Få år senere, i 1074 eller 1075, blev der igen ført et dansk flådeangreb mod England, denne gang under ledelse af Knud og Hacco (Håkon). Dette angreb var tilsyneladende koordineret med et oprør i England, under anførsel af bl.a. Waltheof, hvem Vilhelm senere lod henrette. Ifølge den angelsaksiske krønike plyndrede danskerne York, men drog derefter hjem via Flandern. Oprøret på land blev nedkæmpet af normannerne.

Til forståelse af de følgende års tildragelser er det nødvendigt at se på forholdene i grevskabet Flandern. Her styrede Balduin V til sin død i 1067, da han blev efterfulgt af sin søn, Balduin VI. Balduin V var desuden fader til Mathilde, gift med Vilhelm Erobreren, til Judith, gift med Tostig Godvinson, der faldt ved Stanforbro, og til Robert, Greve af Frisland. Under uroligheder i året 1070 blev Grev Balduin VI dræbt. Hans broder grev Robert Friser gjorde nu krav på grevskabet, og i et slag ved Ravenhoven 1071, hvor Balduins unge søn Arnulf faldt, sejrede Grev Robert, som så overtog styret af Flandern til sin død i 1093 (19).¹¹ Omkring 1082 blev Roberts datter Adela (Edel) gift med kong Knud af Danmark.

I disse kampe i Flandern var også hertug Vilhelm af Normandiet indblandet. Han støttede den unge Arnulf og hans moder Richilde med en mindre styrke under anførsel af en af sine betroede mænd, Vilhelm Osbernson (Fitz Osbern); denne faldt imidlertid under kampene.

Ifølge Ordericus Vitalis blev Vilhelms dronning Mathilde »dybt bedrøvet« over disse tragiske begivenheder i hendes egen slægt (16),¹² og han skriver videre: »Men mellem normanner og flamlændere gav dronningens brodersøns og andre nære pårørendes drab og især grev Vilhelms fald anledning til ny og langvarig strid«.

Efter det frugtesløse englandstogt i 1074 (eller 1075), hvor den danske flåde på tilbagevejen lagde ind i Flandern, har Knud under Harald Heins regering været ude af stand til at foretage sig noget over for Vilhelm Erobreren, hvad enten Knud har tilbragt denne tid som jarl på Sjælland, som Knytlingesaga skriver, eller han har været i krig i Østerleden, som Saxo siger. Der er ingen tvivl om, at han efter sin tronbestigelse i 1080 straks har genoptaget sine planer. Der var langt fra ro i England eller i Normandiet, og anmodninger om hjælp er sikkert stadig indløbet fra England, jfr. Ælnoth. Knuds ægteskab med grev Robert Frisers datter har sikkert været politisk motiveret, ud fra det spændte forhold mellem Flandern og Normandiet. Også forholdet til sin svoger, kong Olaf Kyrre af Norge, udnyttede Knud iflg. Knytlingesaga til at (10)¹³ skabe en alliance imod England, og Olaf Kyrre holdt sit løfte og sendte et kontingent af skibe til Limfjorden i 1085. Den koalition af Flandern, Danmark og Norge, som Tostig Godvinson ikke havde held til at tilvejebringe i 1066, lykkedes det altså for Knud at skabe.

Om de følgende begivenheder skal først citeres Florence af Worcester: »Samme år (1085) beredte kong Knud af Danmark sig på at drage til England med en stærk flåde og med hjælp fra sin svigerfader, grev Robert af Flandern. Derfor samlede kong Vilhelm fra hele Gallien lejetropper sammen, fodfolk, bueskytter, mange tusinde. Mange lejede han også i Normandiet, vendte ved efterårstide tilbage til England, og efter at have fordelt dem over hele landet befalede han biskopper, abbeder, grever, baroner, vicegrever og de kongelige embedsmænd at give dem underhold. Men da han fik at vide, at hans fjender var blevet forhindrede, sendte han en del af hæren hjem, men beholdt resten hos sig vinteren over« (15).¹⁴

Det fremgår heraf, at Vilhelm har været velorienteret om forholdene i Danmark. Ælnoth skriver på lignende måde: »Men da rygter om dette hærtog hastigt fløj til Britannien og gik fra mand til mand over det hele land, begyndte Vilhelm, der jo var en erfaren krigsøverst, at befæste borgene og byerne og at omgive fæstningerne med mureværk, med grave og dækskanser, at istandsætte bymurene, at lade holde udkik fra dem og at sende vagthold til flere havne. En hær, der bestod af både gallere, bretoner og krigere fra Maine, fyldte byernes huse så stærkt, at borgerne knap nok kunde finde plads ved deres arner« (5).¹⁵

Der har således i 1085–1086 været en betydelig spænding mellem Danmark, Flandern og Norge på den ene side, England og Normandiet på den anden, en situation, der blev dramatisk ændret ved drabet

Wilhelm Erobreren som organisator før slaget ved Hastings. (Fra Bayeux-tapetet, ca. 1080).

på Knud. Spørgsmålet er, om dette var et spontant udslag af »folkets harme«, eller om der var tale om en tilsigtet politisk handling.

Hverken Passio, Ælnoth, Roskildekrøniken, Sven Aggesøn eller Saxo nævner nogen egentlig leder af oprøret, bortset fra Olaf, der i Passio (og Knytlingesaga) nærmest anses for et redskab for de sammensvorne, mens han hos Ælnoth og Saxo fremstilles som en af hovedmændene, der dog blev fængslet af Knud, inden opstanden brød løs. Iøvrigt nævnes kun den forræder, der skal have været virksom under begivenhederne omkring selve kongedrabet i Odense; han kaldes hos Ælnoth Piper (5)¹⁶ og hos Saxo Blacco, en navneforskel, der må give anledning til at fremhæve usikkerheden.

I Knytlingesaga forekommer derimod adskillige navngivne personer i den sammensværgelse, der førte op til mordet. Den mest betydningsfulde blandt dem er Jarl Asbjørn, som efter sagaen indtager en central position i komplottet.

Asbjørn var en mand, der havde haft en bevæget og omtumlet livsskæbne. Han var søn af Ulf Jarl og altså en brøder til Svend Estridsen. Det vides om ham, at han som ung opholdt sig i England hos jarl Godvin, der var gift med Gyda, Ulf Jarls søster. Adam af Bremen fortæller (20),¹⁷ at Ulf Jarl, hvem han kalder Wolf, blev gift med Knud den Stores søster, der fødte sønnerne Jarl Bern og Kong Svein. Senere omtaler Adam af Bremen Bern og Osbern, jarler i England, som Kong Sveins brødre. Da kun Svein og Bern omtales som børn af Ulf Jarls hustru,¹⁸

forekommer det at være en mulighed, at Osbern (Asbjørn) har været en halvbroder til Svend. Det må her huskes, at Adam har en del af sine oplysninger fra kong Svend selv, der med sin gode hukommelse nok har haft rede på sin egen slægt. Roskildekrøniken nævner også kun Svend og Bjørn som sønner af Estrid.

Det må i denne forbindelse fremdrages, at Knytlingesaga anfører, at Asbjørn er født i Vendsyssel. Skal disse oplysninger forenes, kan man tænke sig, at Asbjørn kan være født under Ulf Jarls statholderskab i Danmark. Derfra kan han meget vel, efter faderens bratte død, være kommet til England for at blive opdraget hos sin faster Gyda, jarl Godvins energiske hustru.

Ifølge Adam dannede Godvinsønnerne omkring år 1050 en sammensværgelse, der resulterede i, at Bern (Bjørn) blev myrdet, mens Osbern (Asbjørn) og alle hans folk blev jaget ud af landet og må være taget til Danmark. Dette omtales som en løsrivelse af England fra Danmark; tillige fremstilles det, som om Godvin-sønnerne blev de egentlige herskere i England, mens Edvard Bekenderen kun af navn var konge.¹⁹

Asbjørn (Osbern, Esbern) blev jarl i Danmark og må have fået en ret betroet stilling, idet han fik ledelsen af det danske flådetogt til England 1069–1070. Da han imidlertid som tidligere nævnt dels ikke nåede det opstillede mål at sætte sig fast i England, dels modtog bestikkelse af Vilhelm Erobreren, faldt han i unåde hos Svend Estridsen og blev dømt fredløs.

Senest ved Svends død må han være vendt tilbage, idet han som ovenfor nævnt var virksom ved valget af nevøen Harald, der også var hans svigersøn, til konge efter Svend. I Knytlingesagaen kaldes han Eydanajarl, hvilket oversættes ved jarl over ødanskene, uden at baggrunden herfor kan ses.

Saxo fortæller som nævnt, at Harald Hein ved sit valg til konge underkøbte nogle folk til at overtale Knuds tilhængere til at gå over til Haralds parti. Det kan vel ikke anses for udelukket, at nogle af svigerfaderens for ikke længe siden erhvervede penge fra Vilhelm kan være bragt i anvendelse her, muligvis i forståelse med Vilhelm, som ikke kan have været interesseret i at se Knud, der allerede havde deltaget i to togter mod England, som dansk konge.

Under Knuds regering høres intet om Asbjørn før under oprøret og kun i Knytlingesaga. Denne nævner som opstandens organisatorer foruden Asbjørn Eyvind Bifra, der også havde modvirket Knuds valg til konge, samt to andre vendelboer, Thord Skorri og Tolar Verpil. Asbjørn Jarl virker som hovedplanlæggeren, men havde også forhand-

linger med Knud, uden at det fremgår, om disse var helt alvorligt ment. Benedict kaldte ham en løgner og forræder, og Asbjørn nævnes også som den, der lagde de sluttelige planer for angrebet på kirken i Odense, mens det er Eyvind Bifra, der udpeges som den, der dræbte Kong Knud, men selv omkom.

Efter kongedrabet stiltede opstanden påfaldende hurtigt af. Hovedmændene for opstanden – Asbjørn, Thord og Tolar – døde kort efter under omstændigheder, der med legendarisk udpensling opfattes som Guds straf for mordet. Passio taler om den »ubesindigt fremfusende og fornuftløse almue«, men nogen oprørshær under våben har der næppe været tale om. Ælnoth taler om »den sammensvorne hærs-kare«, og det må nok forstås som en række stormænds samlede hird, vel især af vendsysselsk oprindelse. Det må også bemærkes, at tilsyneladende har østdanskerne ikke deltaget i opstanden, skønt f.eks. de hallandske og skånske bønder samt Blod-Egils slægt og venner på Bornholm er nogle af dem, som man måske mest ville vente at finde blandt de utilfredse.

Efter at Olaf var kommet hjem fra fangenskab i Flandern, hvilket vel må have taget nogen tid, blev han uden modkandidat kåret til konge. Det er værd at notere, at der tilsyneladende ikke er blevet rejst krav om tilbagekaldelse af nogen af Knuds forordninger, og man søgte ikke at straffe kongemorderne.

I betragtning af det nævnte vil det være rimeligt at overveje muligheden af en direkte indgriben af Vilhelm Erobreren ved hjælp af subsidier, og det kan ikke have været svært for ham at finde veje hertil. Den stærkt implicerede Jarl Asbjørn havde i sine unge dage boet i England og må have haft et godt kendskab til engelske forhold og mulighed for mange kontakter. Til overflod havde han i 1069–70 modtaget betydelige summer fra Vilhelm for at opgive angrebet på England. Endvidere har Asbjørn nok haft et spændt forhold til Knud efter sin medvirken ved Harald Heins valg til konge.

Knuds broder Olaf beskrives også af flere af kilderne som deltager i sammensværgelsen, og det tyder Knuds behandling af ham også på. At han skulle have stået i ledtog med Vilhelm kan ikke bevises, men dog heller ikke udelukkes. Ældre historikere, f.eks. Suhm (21)²⁰ og Worsaae (22)²¹ er helt overbeviste om, at bestikkelse fra Vilhelms side er en af de vigtigste årsager til opstanden mod Knud, mens dette træk er tonet ned i nyere fremstillinger. Suhm (21) peger på Knyttingsagaens beretning om Knuds udtalelser vedrørende broderen Olaf i anledning af dennes fængsling: »Jeg fremfører ikke anklager mod Olaf for hele folket, men den almægtige Gud må vide, om han er skyldig;

De tre nordiske helgenkonger (fra venstre mod højre Sankt Erik, Sankt Olav og Sankt Knud) ses hyppigt afbildet sammen i skånske kirker, men også andre steder i Sverige som f.eks. på den her gengivne vævning fra Södermanland. Man kan måske her med Tore Nyberg se en tilslutning til den nordiske unionstanke. (Som de øvrige illustrationer af Sankt Knud gengivet efter »Knuds-bogen«, 1986).

kanhænde også, at I ved bedre end jeg, hvilken mand Olaf er; men det er min mening, at det ikke vil vare længe, førend Olaf selv aflægger vidnesbyrd om, hvem han er«. Suhm bemærker hertil: »Disse ord skulde næsten bringe mig paa den Tanke, at Oluf havde taget Penge af Wilhelm, og at Kongen vidste det, samt at han holdt flere af sine

Folk mistænkte for det samme og maaske nogle af dem, der bade for Oluf«.

Iøvrigt anfører Suhm også Petersborough-Krøniken, der lige ud siger: »Sed prævalente Wilhelm Regis pecunia in bursis consiliariorum Cnuti, conatus ejus impediti sunt«(21).²²

Hvordan en sådan bestikkelse kunne gennemføres, er der en bemærkelsesværdig fremstilling af i Snorres »Olaf den helliges Saga«. Her er det Kong Knud (den Store), der forbereder sit felttog mod kong Olaf på denne måde: »(Kong Olafs) Mænd var aldrig enige, og der blev vævet meget frem og tilbage om enhver Sag. Bagved laa der dette, at Kong Knud stadig havde sine Spejdere i Olafs Hær; de gav sig i Snak med snart en, snart en anden og lokkede dem baade med Penge og med Løfter om Kong Knuds Venskab. Mange lod sig overtale og gav deres Ord paa, at de vilde tjene Kong Knud og støtte hans Krav om Magten, hvis han engang kom til Norge. Selv om dette i Begyndelsen holdtes skjult, kom det dog efterhaanden op om mange. Nogle tog mod Penge paa Stedet, andre nøjedes indtil videre med Løfter, men der var ogsaa mange, der tidligere havde modtaget store Vennegaver af ham« (18).

Denne skildring fra et halvt århundrede tidligere kan sikkert ogsaa gælde som beskrivelse af de metoder, der kan være brugt af Vilhelm.

For fuldstændigheds skyld må det ogsaa her anføres, at ogsaa Vilhelms modstandere havde sendt penge til Danmark for at få udrustet en hær til bekæmpelse af Vilhelm. Der har været veje nok, ad hvilke penge kunne passere tværs over Nordsøen.

Sammenfatning og konklusion

Det kan ikke undre, at en så dramatisk begivenhed som mordet på Danmarks konge i en kirke har givet anledning til megen debat, ogsaa blandt senere historikere.

Suhm og Worsaae lagde vægt på en indgriben fra Vilhelm Erobrerens side. Den følgende tids historikere var mest tilbøjelige til at følge Saxo, der glorificerede Knud som en retfærdig og gudfrygtig fyrste, der begrænsede stormændenes magt, gennemførte overholdelse af lovene og beskyttede gejstligheden, mens arvekravet på England kun behandledes perifert.

Denne opfattelse rokkedes af L. Weibull, der efter omfattende undersøgelser kom til det resultat, at der tegnede sig to partier i Danmark på denne tid: en gruppe, især repræsenteret af ærkebiskop Eskild i Lund, der opfattede kirken som bærer af en universel idé, i den

tids teologiske udformning, og en anden gruppe, hvortil Knud den Hellige hørte, der ville styrke kongemagten og de gamle danske sociale traditioner.

Weibulls anskuelser, der særlig baserede sig på Roskildekrøniken og optegnelser (nekrologier) fra Lund, fik stor betydning for den følgende tids forskning. Der fremkom endog en tendens til at betragte Knuds regime som en voldspolitik, der sigtede mod undertrykkelse af folkelig frihed.

En ny vurdering er fremkommet gennem C. Breengaards studier. Han er af den opfattelse, at Passio og Ælnoths Krønike, som Weibullskolen anså for legendepreget helgenlitteratur, fremstiller en historisk virkelighed vedrørende sociale konflikter i det gammeldanske samfund samt kong Knuds kamp for at støtte den truede gejstlighed og hans indsats for at hjælpe de svage i samfundet.

Ved hensyn til argumenterne for denne opfattelse henvises interesserede til Breengaards disputats: »Muren om Israels hus« (32).

Sammenfattende skal følgende siges om motiverne til kongedrabet:

Den udløsende årsag til den misfornøjelse, der førte til drabet, er sandsynligvis den pludselig forøgede skatteudskrivning. De fiscale vanskeligheder er forståelige. Den uhyre flåde, der var samlet i Limfjorden, må have tæret stærkt på ressourcerne. Forsyningerne til flåden må hovedsagelig være tilvejebragt fra de ved fjorden beliggende landsdele, hvad enten ydelserne er skaffet ved køb eller rekvisition. Dette forklarer, at revolten tog sit udspring i Vendsyssel. Hvis skatteinddrivningen tilmed er blevet effektueret med særlig hårdhåndethed, eventuelt som straffeforanstaltning, har det naturligvis givet grobund for misfornøjelsen.

Den rolle, som Knuds kirkepolitik har spillet for opstanden, er som anført omstridt. Det må erindres, at Knud levede på en tid, da de kirkelige funktioner var under stærk vækst og opbygning i Europa. Knud fortsatte den udvikling, der også fandt sted under hans broder Harald og hans fader Svend Estridsen, med en parallel i Edvard Bekenderens England. At Knud levede i en overgangstid kan måske også ses af den halvt generte måde, hvorpå han ifølge Ælnoth indførte fasteregulativerne ved sit hof, hvor de tilsyneladende ikke altid blev overholdt. Præstecølibatet var tydeligt nok heller ikke gennemført.

At Knud gav biskopperne rang »som fyrster« får sin bekræftelse i gavebrevet til St. Laurentiuskirken i Lund, hvor biskopperne er de første underskrivere næst kongen. Bemærkelsesværdigt er det, at der ikke opstod nogen reaktion mod kirken efter Knuds død, tværtimod fortsattes den påbegyndte udvikling.

Der foreligger intet om, at personlige fjender skulle have spillet en rolle, bortset fra de nævnte inden for kongefamilien; men det er påfaldende, at det ikke fra nogen side blev forsøgt at drage de for mordet skyldige til ansvar.

Den egentlige grund til oprøret er nok, at det lykkedes for Vilhelm Erobreren og hans hjælpere at sprede utilfredshed i de danske rækker, og han har også kunnet finde forbundsfæller her. Meget tyder på, at Knuds broder Olaf har medvirket, og at Knud har været vidende herom. Endvidere har Jarl Asbjørn højst sandsynligt været aktiv. Han var opdraget i England og må have fået et betydeligt kendskab til dette land, også som leder af togtet dertil i 1069–70. Det er bekræftet fra engelske kilder, at Asbjørn dengang modtog bestikkelse af Vilhelm for at opgive togtet, så det kan ikke have været utænkeligt for ham at gøre det igen. Det kan ikke udelukkes, at epitaphiet over kong Knud i Odense, der nævner, at Knud blev forrådt »af sin egen mand« (latin: ipse ministro) hermed kan sigte til Asbjørn, der som jarl under Knud nok kunne komme ind under denne betegnelse.

Vilhelms interesse i at komme af med Knud er evident. Knud havde deltaget i to tidligere englandstogter og forberedte med stor energi det tredje. Også på den politiske front havde han været aktiv, idet det var lykkedes ham at smede en dansk-norsk-flamsk front mod den normannisk-engelske.

Vilhelm havde måttet kæmpe hårdt for at fastholde sit greb om England, men i 1085 var truslen fra Danmark den eneste, der stod tilbage. William of Malmesbury (14) skriver direkte, at den danske konge var den eneste hindring for, at Vilhelm kunne være tilfreds. Det har utvivlsomt været en stor lettelse for Vilhelm, at Knud måtte opgive sit togt og selv blev ryddet af vejen.

Der kan som vist ikke være megen tvivl om, at Vilhelm har haft højststående forbundsfæller inden for den danske ledergruppe, formentlig både Knuds broder og farbroder. Man kan til slut spørge, hvilke motiver der har været bestemmende for deres holdning. Var Jarl Asbjørn en løgner og forræder, som Benedict sagde ifølge Knytlingesaga? Det var han måske, men Asbjørn ville dog nok have kunnet argumentere for sin stilling. Han havde været leder af en stort anlagt ekspedition til England 15 år tidligere, få år efter slaget ved Hastings, på et tidspunkt da der var en stærk opposition mod Vilhelm, bl.a. i Northumberland. Danskerne kom da så vidt, at de beherskede kystsejladser og også formåede at erobre nogle byer, bl.a. York, men de havde ikke styrke til at fastholde det erobrede. Asbjørn har måske allerede dengang ræsonneret, at da kampen ikke kunne vindes, var det bedre at få en krigsska-

deserstatning, fremfor at ofre flere mænd og skibe på en allerede tabt sag.

I 1085 var udsigterne ikke bedre. Trods alt sad Vilhelm fastere i sadlen efter de 20 års forløb. I Northumberland, hvor danskerne skulle hente den folkelige støtte, havde normannerne ført »den brændte jords politik«, hvilket Asbjørn naturligtvis har været helt klar over. Han, såvel som Olaf, kan have ønsket at hindre et fornyet tab af mennesker og materiel ved et togt, hvor et nederlag måtte forudses.

En ejendommelig beretning findes hos Ordericus Vitalis (16). Han omtaler Knuds påtænkte englandstogt, (som han dog henlægger til året efter Vilhelm Erobrerens død) og fremstiller derefter begivenhederne i Danmark således: Umiddelbart før afrejsen var Knud gået ind i en kirke, hvor han havde lagt sig foran alteret i bøn. »Derefter tren Knuds broder ind i templet; og da han så kongen henstrakt foran alteret, begyndte han at betænke, hvor stor møje og svær fare der forestod tusinder af mennesker for denne ene mands skyld, og hvilken brat og mægtig vending det ville give i tingene, hvis han ryddedes af vejen. Ufortøvet drog han sit sværd, afhuggede den bedende drots hoved og flyede straks ud af landet; men da hæren fik underretning om det sørgelige mord, spredte den sig fluks, og hver især vendte hjem til sin egen gerning« (16).²³

Denne beretning er, selv om den både er forvansket og kronologisk urigtig, af interesse på grund af de synspunkter, den fremsætter. Den næsten undskylder og sympatiserer med det konge- og brodermord, som den beretter om, fordi der herved spares menneskeliv. Måske skyldes det Ordericus' »humane« indstilling, som også andetsteds kommer frem. Det er imidlertid også muligt, at det er argumenter af denne art, som med Vilhelms hjælp er blevet spredt iblandt det danske flådemandskab og har bidraget til, at kampviljen svækkedes.

Man sammenligne med den angelsaksiske krønikes fremstilling af samme episode: »Det gik sådan i Danmark, at danskerne, som var blevet regnet for de mest pålidelige af alle folk, vendte sig bort til den værste utroskab og største svig, som kunne hænde. De havde bøjet sig for Kong Knud og svoret ham eder, og så dræbte de ham fejlt i en kirke« (11.12.13).²⁴

Det er nærliggende med Hal Koch (23) at sige om Kong Knud, at »der er noget tragisk over denne konge, der som viking tilhørte en svunden tid og i sin kamp for at udvide kongemagten var forud for sin tid.« Den egentlige vikingetid med mere eller mindre private pirattogter var allerede forlængst forbi på Knud den Helliges tid; nu kunne kun kongelige personer sætte sig i spidsen for en sådan ekspedition,

og selv i så fald var foretagendet hasarderet, som slaget ved Stanfordsbro viser det. Knud har sikkert følt det som sin opgave at videreføre sin faders politik og søge at genoprette samhørigheden mellem Danmark og England, hvad der tydeligt nok var støtte for i vide kredse, også i England. Men det var en tanke, som tiden var løbet fra. Drabet på kong Knud befæstede normannernes herredømme i England og satte et effektivt punktum for de organiserede vikingetogter og for eksistensen af et samlet dansk-engelsk rige.

Kildeskrifter

1. Tabula Othiniensis.
2. Epitaphium Sancti Canuti.
3. Passio Sancti Canuti Regis et Martiris.
1) 2) 3) er gengivet og oversat i 4).
4. M.Cl.Gertz: Knud den Helliges Martyrhistorie i Kjøbenhavns Universitets Festskrift 3. Juni 1907, Kbh. 1907.
5. Ælnoths Krønike: Kong Svend Magnus' og hans Sønners Bedrifter og Knud den Helliges Lidelseshistorie. Oversat af Erling Albrechtsen. i 6)
6. Knuds-Bogen. Studier over Knud den Hellige. Odense 1986.
7. Sven Aggesøns historiske Skrifter. Oversat af M.Cl. Gertz. Schönberg, København 1916-17.
8. Saxo Grammaticus: Danmarks Krønike. Oversat af Fr. Winkel Horn. Udg. Vintens Forlag A/S Kbh. 1984.
9. Roskildekrøniken. Oversat og kommenteret af Michael H. Gelting Wormianum, Højbjerg 1979.
10. Knytlingesaga. Oversat af Jens Peter Ægidius med indledning og noter ved Hans Bekker Nielsen og Ole Widding. C.E.C. Gad. Kbh. 1977.
11. The Anglo-Saxon Chronicle. A Revised Translation. Edited by Dorothy Whitelock. London. Eyre and Spottiswoode. 1965.
12. The Peterborough Chronicle. Edit. Cecily Clark. Clarendon. Oxford 1970.
13. Two of the Saxon Chronicles Parallel. Edit. Plummer, C. & Earle, J. Oxford. Clarendon. 1965.
14. Willelmi Malmesbirienses Monachi: De gestis regum anglorum.^a Edit. William Stubbs 1889. Reprint Kraus 1964.
15. Florence of Worcesters Krønike.^b Oversat og kommenteret af Erling Albrechtsen. Odense Universitetsforlag 1982.
16. Historiske beretninger om Normanner og Angelsaxere fra Orderik Vitals kirkehistorie.^c I oversættelse ved P. Kierkegaard. Schönberg, København 1889.
17. Saga Jatvardar konungshins helga (Edvard Bekenderens Saga). Udgivet af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Kbh. J.D. Quist 1852.
18. Snorre Sturlason: Heimskringla. Norges Kongesagaer. Oversat af Johannes V. Jensen og Hans Kyrre. Gyldendal, Kbh. 1948.
19. Otonium. Odense 1593. Indledning og kommentarer af Ove Jørgensen. Odense Universitetsforlag. 1981.
20. Adam af Bremen: De hamburgske Ærkebispers Historie og Nordens Beskrivelse. Oversat af Carsten L. Henriksen. Kbh. Rosenkilde & Bagger 1968.

Oversigts- og Speciallitteratur

21. P.F. Suhm: Historie af Danmark, fra Aar 1035 til 1095. IV Tome. Kjøbenhavn 1790.
22. J.J.A. Worsaae: Den danske Erobring af England og Normandiet. Kjøbenhavn 1863.
23. Danmarks Historie. Under Redaktion af John Danstrup og Hal Koch. Bd. 3 Kongemagt og Kirke 1060–1241. Af Hal Koch. Politikens Forlag 1963.
24. Danmarks Historie. Redigeret af Axel Christensen, H.P. Clausen, Svend Ellehøj og Søren Mørch. Bd. I Inge Skovgaard-Petersen: Oldtid og Vikingetid. Kbh. 1947.
25. Hans og Jørgen Olrik: Knud den Hellige. Dansk biografisk Leksikon Bd. XII, p. 570. Kbh. 1937. Schultz' Forlag.
26. Aksel E. Christensen: Knud den Hellige. Dansk biografisk Leksikon 3. udg. Bd. 8 p. 60. 1981 Kbh.
27. Weibull, Curt: Kritiska undersökningar i Danmarks historia från Sven Estridsens död til Knud VI. Historisk tidskrift för Skåneland. Lund 1915. p. 1 – 286.
28. Freeman, Edward A: The History of the Norman Conquest of England. 3. edit. Clarendon, Oxford 1877. 3. edit. 1977.
29. Barlow, Frank: William I and the Norman Conquest. English University Press Ltd. London 1965.
30. David C. Douglas: William the Conqueror. Eyre & Spottlingwoode. London 1964.
31. Weibull, Lauritz: Nekrologierne från Lund, Roskildekröniken och Saxo. Scandia 1. 1928.
32. Breengaard, Carsten: Muren om Israels Hus. Kbh. Gad 1982.

a) William of Malmesbury, historiker, f. omkring 1090, d. 1143?, af engelsk-normansk afstamning. Han var knyttet til abbedierne i Malmesbury og Glastonbury og fungerede som klosterbibliotekar. Han skrev bl.a. bøgerne: »Gesta Regum Anglorum« og »Gesta Pontificum Anglorum« om den engelske og normanniske historie. Han var meget belæst og berejst, og hans viden om bl.a. de skandinaviske konger var betydelig og af stor interesse.

b) Florence of Worcester, d. 1118, var en munk fra klosteret i hans hjemby. Han skrev et værk, »Chronicon ex chronicis«, hvor han udvidede et arbejde af en irsk munk, Marianus, med notater om fortidig og samtidig engelsk historie. Florences personlige værk, der slutter 1117, kendes i flere manuskripter. Han anses for at være en både flittig og pålidelig skribent og har altså levet samtidig med de begivenheder, der fulgte efter Vilhelm Erobrerens magtovertagelse.

c) Ordericus Vitalis, der levede fra 1075–1143?, var søn af en fransk gejstlig, der fulgte med en romansk adelsmand til Shrewsbury i England og her blev lovformelig gift med en engelsk hustru. Ordericus blev født i Shrewsbury, men blev 10 år gl. sendt til klosteret St.Evrault i Normandiet, hvor han tilbragte resten af sit liv, men aflagde flere besøg i England.

Ordericus skrev: »Historia ecclesiastica« i 13 bøger. De to første omhandler universel kirkehistorie, mens de 11 sidste drejer sig om Normandiets og Englands historie. Ordericus har et skarpt blik og interesse for detaljer og karakteristiske omstændigheder, tillige med en livlig fremstilling, og han giver et væld af værdifulde historiske oplysninger om tiden efter normannernes erobring af England.

Noter

1. Om disse kilders historie, se også Otonium (19).
2. Sven Aggesøn nævner ingen navne her.
3. Hal Koch: Politikens Danmarkshistorie 3, p. 66 ff.
4. Sagaen angiver i Viborg, men både Sven Aggesøn og Saxo siger, at det foregik i Isøre; det stemmer også bedre med, at Knuds skibe lå lige i nærheden.
5. (22), p. 372 ff.
6. (22), p. 388.
7. (17), p. 36 ff.
8. (16), p. 171 ff. Leuticien er ukendt, muligvis et slavisk land eller Litauen.
9. (16), p. 177 ff.
10. (15), p. 168.
11. (29), p. 175.
12. (16), p. 221 ff.
13. (10), p. 61.
14. (15), p. 177.
15. (5), p. 34.
16. For Erling Albrechtsen er Piper identisk med Knytlingesagaens Eyvind Bifra.
17. (20), p. 160 ff.
18. Adam kalder hende Margrethe, men det må være Estrid, jvf. sønnens navn. Måske har Estrid haft dobbeltnavn.
19. Se også (28), bd. 1 p. 64.
20. (21), p. 659.
21. (22), p. 396.
22. (21), p. 656: »men da kong Vilhelm kraftigt (øste) penge i pungene hos Knuds rådgivere, blev dennes anstrengelser hindrede«.
23. (16), p. 493 ff.
24. (11, 12, 13): år 1086.